

УДК 343.9

Шведова Ганна Леонідівна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного та кримінального
права і процесу Чорноморського державного
університету імені Петра Могили, м. Миколаїв

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто основні кримінально-правові засади протидії корупції в Україні, визначено роль антикорупційного законодавства та системи органів юстиції в їх формуванні, виявлено напрямки вдосконалення кримінально-правових норм та антикорупційної діяльності в цілому в державі.

Ключові слова: корупція, протидія, кримінальне законодавство, органи кримінальної юстиції.

Постановка проблеми. Протидія корупції виступає актуальною соціальною проблемою сучасного суспільства. Загроза конституційному ладу, національній безпеці держави, негативний вплив корупції на всі сфери суспільного життя створює перешкоди для побудови демократичної Української держави та утвердження принципу верховенства права. А визначення кримінально-правових засад протидії корупції дозволить активізувати реалізацію антикорупційної стратегії в цілому в державі. Адже кримінально-правові норми складають важливий елемент антикорупційного законодавства та створюють засади для забезпечення ефективної діяльності органів кримінальної юстиції в сфері протидії корупції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню визначення кримінально-правових засад протидії корупції в Україні приділено достатньо уваги у працях М. І. Мельника, О. М. Костенка, О. О. Дудорова, А. І. Долгової, Г. М. Горшенкова. Так, професор М. І. Мельник проаналізував існуючі кримінально-правові проблеми протидії корупції в Україні, важливу роль у вирішенні яких відведено кримінально-правовим нормам антикорупційного спрямування. Професор О. М. Костенко поряд із необхідністю вдосконалення кримінального законодавства звернув увагу на необхідність ефективного його застосування, як важливого фактору оцінки ролі закону в сфері протидії корупції. Професори О. О. Дудоров, А. І. Долгова, Г. М. Горшенков проаналізували у своїх працях кримінальне законодавство у сфері протидії корупції та внесли пропозиції з удосконалення окремих його норм стосовно відповідальності одержувача неправомірної вигоди, декриміналізації «незаконного збагачення» тощо.

Низка кримінально-правових проблем протидії корупції й досі залишається невирішеними. Кримінально-правові норми потребують вдосконалення, а система органів кримінальної юстиції підвищення ефективності своєї діяльності. За таких умов виникає питання про можливість декриміналізації окремих норм, зокрема, «незаконного збагачення», посилення економічних санкцій за корупційні дії та реалізації інших заходів кримінально-правового характеру.

Постановка завдання. Метою наукової розвідки є визначення основних кримінально-правових засад протидії корупції для вирішення поставлених завдань та

забезпечення реалізації всієї системи кримінально-правових заходів антикорупційної діяльності в цілому в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблеми протидії корупції в українському суспільстві достатньо, і питання подолання таких проблем стає дедалі актуальнішим й необхідним для України. Розв'язання цього завдання треба розпочати, по-перше, з визначення цих проблем, враховуючи всі форми прояву корупції в Україні, по-друге, необхідно сформулювати напрямки, розробити заходи з вирішення таких проблем, і по-третє, встановити контроль за виконанням таких заходів. А застосування таких заходів необхідно поставити в залежність від реальних можливостей держави з урахуванням всіх фінансових, економічних та соціальних показників. Адже нерідко, як можна спостерігати, політики проголошують набагато більше задля заспокоєння громадськості та додання впевненості своїм передвиборчим лозунгам, ніж реально можна зробити.

Слід констатувати, що в Україні існують спеціальні державні органи з протидії корупції, розроблено певні стратегії, спрямовані на протидію корупції. Прийнято ряд антикорупційних нормативно-правових актів, що у сукупності є спробою створення ефективного механізму подолання корупції, як негативного суспільного явища в умовах трансформації суспільно-політичного ладу на сучасному етапі становлення демократичної правової держави України. Також розроблено ряд концепцій та програм, спрямованих на боротьбу з корупцією [6; 7]. Позитивним кроком в антикорупційній діяльності можна вважати підписання Україною Конвенції ООН проти корупції 11 грудня 2003 року.

Також на державному рівні здійснено ряд заходів антикорупційного спрямування, в тому числі реформа кримінального судочинства, судова, податкова та адміністративна реформи, вдосконалено механізм доступу громадян до публічної інформації, в тому числі даних про осіб, які вчинили корупційні правопорушення.

Але, на жаль, практичних зрушень в цьому напрямку ще надто мало, а застосовані засоби протидії корупції поки що виявляються малоефективними. Кількість корупційних правопорушень зростає, а кількість зареєстрованих злочинів і засуджених осіб, пов'язаних з корупцією, абсолютно не відповідає дійсному поширенню цього негативного явища. Вважається, що звітність про стан протидії корупції є недосконалою з огляду відсутності загально визнаних критеріїв оцінки корупції, ефективності взаємодії правоохоронних органів з іншими органами державної влади у висвітленні цієї інформації. Ці дані не корелюються між різними відомствами, і тому викривляють оцінку результатів протидії корупції. Окрім цього визнано, що статистичні дані характеризують лише активність правоохоронних органів, а не масштаби корупції в державі. У зв'язку з цим антикорупційна політика держави, як важлива частина загальнодержавної політики України, потребує більш ефективних стратегій, напрямків та важелів. Виникає необхідність пошуку більш ефективних засобів протидії корупції, в тому числі й кримінально-правових засобів [4, с. 210; 5, с. 278].

Оцінки окремих фахівців діяльності з протидії корупції в Україні за попередній період зводяться до констатації того факту, що цей процес здебільшого відбувався за допомогою адміністративних заходів і щорічного видання чисельних підзаконних актів вищими органами державної влади, які не можуть мати силу закону і видаються на виконання його вимог [8, с. 263]. У зв'язку з цим прийняття 07 квітня 2011 року антикорупційних законів дозволило вдосконалити ці положення. Адже боротьба з корупцією за допомогою науково обґрунтованого і практично орієнтованого закону є нагальною правовою, політичною і моральною потребою системного бачення і розв'язання проблеми не тільки через пошук правових аргументів, а й з використанням

функції правової норми як інструменту для досягнення важливих базових цілей держави і суспільства у соціальній дійсності. Також Україна у 2005 році підписала Цивільну конвенцію про боротьбу з корупцією і стала членом GRECO. Тут слід зазначити, що діяльність міжнародних організацій допоможе координувати зусилля з протидії корупції усіх країн світу та розширити міжнародне співробітництво в цій сфері.

Разом з тим поряд із оцінками щодо недосконалості антикорупційного законодавства в літературі виказуються думки про неефективне застосування його норм. Одним із ключових питань комплексної програми боротьби з корупцією в Україні стало реформування антикорупційного законодавства, що включає в себе формування власне економічних важелів антикорупційного спрямування та усунення норм і положень чинних законів, які породжують та заохочують корупцію. Тепер до кримінальної відповідальності за корупційні дії в сфері іноземної конкуренції можна притягнути не тільки за нормами зарубіжного, а й національного законодавства. При цьому слід зазначити, що при всій актуальності та необхідності вирішення проблем протидії корупції, про що постійно наголошують політики й науковці, в Україні антикорупційній політиці не вистачає належного наукового забезпечення.

На сьогодні вдосконалення потребує і система органів юстиції в державі, на які покладено функції з протидії корупції. На підставі сучасних досягнень кримінологічної науки в Україні пропонується поширити обсяг компетенції таких органів з протидії корупції на всі сфери суспільного життя для виявлення в них кримінально караних корупційних діянь. За таких умов кримінальна юстиція буде характеризуватися як активний ефективний чинник всієї системи антикорупційних заходів в державі.

Поряд з цим посилення на відомий з давніх часів вислів «*corruptio optimi pessima*» дозволяє сучасним вченим оцінити високий ступінь суспільної небезпеки підкупу та розбещення, що пов'язано із розкладанням одного суб'єкта іншим. Тут підкреслюється необхідність застосування кримінально-правових заходів не тільки до отримувача неправомірної вигоди, а й до того, хто її пропонує, тобто того, хто спокушає підкупом. Адже, як справедливо зауважує професор А. І. Долгова, спираючись на міжнародні документи, в механізмі корупційних відносин завжди присутні два моменти: факт підкупу і факт продажності [2, с. 89]. Більше того, професор Г. М. Горшенков пропонує корупційний мотив визначити як кваліфікуючу ознаку злочину, що підвищує ступінь суспільної небезпеки останнього [1, с. 283].

В продовження аналізу цього питання професор Г. М. Горшенков робить висновок, що ігнорування факту підкупу в оцінці злочину як корупційного дає можливість тому, хто пропонує неправомірну вигоду, уникати відповідальності і залишатися джерелом загрози відносно посадової особи. Внаслідок такої безкарності виключається співучасть у злочині та стимулюється активність корупційних відносин [1, с. 284].

Окрім цього, характеризуючи особу корупціонера, висловлюються думки, що він заслуговує, окрім покарання, захисту від спокусників та від провокаторів, що дає можливість звернути увагу на криміногенність особистості того, хто пропонує неправомірну вигоду, а не тільки того, хто її отримує.

Також слушним є зауваження професора А. І. Долгової про необхідність введення до Кримінального Кодексу України норми про можливість звільнення від кримінальної відповідальності хабароодержувача, якщо підкуп супроводжувався погрозами [2, с. 54]. Ця пропозиція залишається актуальною для України після прийняття антикорупційних законів у 2011 році, адже таке положення відповідно має стосуватися і одержувача

неправомірної вигоди. Обґрунтування такої позиції будується на необхідності протидіяти інтересам організованої злочинності та інших ініціаторів підкупу службовців [2, с. 98].

Поряд із декриміналізацією «провокації підкупу» нещодавно постала проблема декриміналізації «незаконного збагачення», склад злочину якого виник у зв'язку із прийняттям нового антикорупційного законодавства у 2011 році.

Із змісту даної норми виходить, що реалізація даної кримінально-правової заборони ускладнюється, по-перше, у зв'язку із існуючим принципом презумпції невинуватості, коли згідно ст. 62 Конституції України ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину, та, по-друге, у зв'язку із недосконалістю забезпечення механізму декларування доходів, коли у службової особи зберігається можливість пояснити з'ясовану невідповідність належних їй майнових цінностей своїм офіційним доходам використанням власних накопичень або накопичень близьких осіб [3, с. 27]. Такого висновку можна дійти, спираючись на аналіз існуючої проблеми вченими О. Дудоровим, В. Борковим та О. Ведерніковою.

Тут можна погодитись із концепцією професора О. О. Дудорова в тому, щоб або відмовитись від існування такої кримінально-правової заборони взагалі, при цьому, не порушуючи взяті на себе зобов'язання Україною у зв'язку із ратифікацією 18 жовтня 2006 року Конвенції ООН проти корупції 2003 року, адже даний припис Конвенції носить рекомендаційний характер, або вдосконалити інститут цивільно-правового порядку вилучення безпідставно набутого майна [3, с. 24]. При цьому О. О. Дудоров надає перевагу правозастосовчій, а не законотворчій антикорупційній діяльності в цілому, що дає підстави звернутись до засад культурологічної концепції протидії корупції, де вирішальним фактором виступає рівень правової культури громадян, які застосовують законодавчу норму.

Якщо визначати конкретні антикорупційні заходи, то тут слід звернути увагу на неодноразове згадування в літературі щодо необхідності встановлення покарання у вигляді конфіскації майна за скоєння будь-якого корупційного злочину, а не лише за деякі з них, що встановлено існуючими антикорупційними нормами. Поряд з цим пропонується вартість конфіскованого майна або інші економічні санкції встановити відповідно розміру збитків, заподіяних від корупційних діянь, але при цьому слід враховувати, що збитки навіть від отримання незначного розміру неправомірної вигоди є масштабними, адже такими проступками порушується вся система відносин у сфері державної влади, знижується довіра до уряду, що тягне за собою наслідки негативного іміджу країни на міжнародному рівні, тому доцільність введення такої норми, на наш погляд, видається доволі сумнівною.

Окрім цього слід погодитись із думкою окремих науковців про те, що наявність корумпованих зв'язків у організованих злочинних формувань вимагає внесення відповідних змін до Кримінального кодексу України шляхом криміналізації таких діянь, як участь службової особи в діяльності злочинного угруповання з використанням наданої їй влади чи службових повноважень.

Висновки. Отже, з урахуванням вищезазначеного, можна дійти таких висновків, що питання недосконалості кримінально-правових норм та неефективності їх застосування вважається основною правовою проблемою антикорупційної діяльності в Україні. У зв'язку з цим важливими стають питання притягнення до кримінальної відповідальності особи, яка пропонує неправомірну вигоду; визнання корупційного мотиву кваліфікуючою ознакою будь-якого злочину; декриміналізації «незаконного збагачення» та посилення економічних санкцій, в тому числі встановлення покарання у вигляді конфіскації майна,

за скоєння будь-якого корупційного злочину. Окрім цього при розробці комплексу кримінально-правових заходів з протидії корупції необхідно враховувати наявність можливості їх практичної реалізації, в чому і полягає прикладний характер всього процесу протидії. Тобто всі стратегії повинні бути реальними для виконання. Для цього вирішальним є використання статистичних даних та міжнародного досвіду.

Список використаних джерел

1. Горшенков Г. Н. Противодействие коррупции: антикриминальный радикализм или его мифологизация? / Г. Н. Горшенков // Российский криминологический взгляд. – 2009. – № 4. – С. 281–287.
2. Долгова А. И. Криминология / А. И. Долгова. – 2-е изд., изм. и доп. – М.: Норма, 2004. – 352 с.
3. Дудоров О. О. Кримінальна відповідальність за незаконне збагачення: за і проти / О. О. Дудоров // Правова політика української держави: міжнар. наук.-практ. конф., 19-20 лютого 2010 р.: тези допов. – Т. 1. – Івано-Франківськ: Прикарпатський національний ун-т імені В. Стефаника, 2010. – С. 24–28.
4. Костенко О. М. Культура і закон у протидії злу / О. М. Костенко. – Київ: Атіка, 2008. – 352 с.
5. Мельник М. І. Корупція – корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії / М. І. Мельник. – К., 2004. – 400 с.
6. Про засади запобігання і протидії корупції. Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 40. – Ст. 404.
7. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2011 року № 1209-р // Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1209> – 20.03.2014.
8. Феценко П. Н. Результаты противодействия коррупции: проблемы оценки / П. Н. Феценко // Преодоление коррупции – главное условие утверждения правового государства: методологический, концептуально-теоретический, правовой, аналитико-прогностический аспекты. Межведомственный научный сборник. – Т. 2(40). – М., 2010. – С. 262–264.

Шведова А. Л. Уголовно-правовые основы противодействия коррупции в Украине

В статье рассмотрены уголовно-правовые основы противодействия коррупции в Украине, определена роль антикоррупционного законодательства и системы органов юстиции в их формировании, выявлены направления усовершенствования уголовно-правовых норм и антикоррупционной деятельности в целом в Украине.

Ключевые слова: коррупция, противодействие, уголовное законодательство, органы уголовной юстиции.

Shvedova G .L. The criminal legal basic principles of the corruption's counteraction in Ukraine

The article presents the main criminal legal basic principles of the corruption's counteraction in Ukraine. The role of anti-corruption legislation and the system of justice in their formation was determined. There were identified the ways for improvement of criminal

legal norms of the anti-corruption activities in a whole country. There were proved a high degree of public danger of bribery. An important issue is to prosecute the person, who receives the bribe. It was determined, that a corrupt motive has to be recognized as a qualified sign by any crime. There was analyzes the possibility of exemption from prosecution of bribery for bribe-taker, if it'll be proved that bribe-taker was threatened. The question of the expediency of the decriminalization of «illicit enrichment» was determined. The necessity of penalty of confiscation of property and of the economic sanctions by any offense of corruption were determined.

Keywords: *corruption, counteraction, criminal legislation, criminal justice authorities.*

